

УДК 379.81:796

Рапацька І. Б., Ващенко Л. І.

ПАРАДИГМА ДИТЯЧОГО ДОЗВІЛЛЯ З ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ: РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

У статті здійснено аналіз літературних джерел щодо питання парадигми дитячого дозвілля з фізичної активності. Аналізуючи досвід провідних науковців, здійснено опис кризових явищ, які на даному етапі розвитку українського суспільства переживає позашкільна діяльність як структурний елемент позашкільної освіти. Сформульовані причини, які призводять до недосконалої організації фізичної активності у контексті дозвіллевой діяльності, описані шляхи удосконалення організації позашкільної діяльності учнів у рамках здоров'язбереження. Дана стаття висвітлює фактори, які впливають на тотальну гіподинамію серед населення, зокрема, дітей, відсутність культури здоров'я у сім'ях і пропонує шляхи вдосконалення парадигмальних ідей для подальшого виховання здоров'ямислячого покоління.

Ключові слова. Парадигма дитячого дозвілля, здоров'язбереження, фізична активність.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Реалії сьогодення вимагають від батьків свідомої активної позиції щодо здоров'я власних дітей. Коп'ютеризація суспільства, автоматизація побуту, доступність транспортних засобів мінімізували активність населення, що призвело до гіподинамії серед значної частини людей, яка стала наслідком зниження рівня здоров'я громадян, зокрема дітей. Радянська система позашкільної освіти створила потужно методологічну, ідейну, наукову базу. Головним принципом парадигми тих часів була ідейно-патріотична ідея, яка базувалася на авторитарних засадах. Сучасна позашкільна активність керується ідеями дитиноцентризму, що під впливом застарілого інструментарію створює ряд протиріч, які виділяє у своїх дослідженнях Завидівська Н.Н.: між спортивізацією та масовістю, теорією та практикою (Н.Н. Завидівська, 2012). Тому ми вважаємо, що сучасна парадигма позашкільної діяльності з фізичної активності потребує значного методичного забезпечення, розробленого на гуманістичних засадах і націленого на дитиноцентризм у педагогіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою вивчення парадигми рухової активності, зокрема її кризовим явищем присвячені роботи Завидівської Н.Н., Саїнчука М., Круцевич Т.Ю. Дослідження Дудчака М. спрямовані на аналіз парадигми оздоровчої рухової активності.

Метою даного дослідження є аналіз літературних джерел щодо проблеми парадигми позашкільного дозвілля з фізичного виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «парадигма» у науковий простір вперше ввів Т. Кун. Науковець визначав його, як об'єкт для подальшої розробки та конкретизації в нових чи більш важких умовах [8, с. 44].

Зязюн І.А. визначає поняття «парадигма», як найбільш загальні принципи розуміння та інтерпретації об'єкта дослідження, прийняті в певному науковому співтоваристві. Уявлення про дитину, учня, студента (включаючи і післядипломну освіту), про можливості, цілі і задачі освіти, про вчителя, педагога і основні їхні характеристики – увесь цей комплекс ідей окреслює парадигму освіти і відтворює загальну картину світу, притаманну епосі [3, с. 21].

І хоча на сьогодні не існує однозначного підходу відносно концептуалізації освітніх парадигм, у сучасній філософії прийнято виділяти наступні:

– традиціоналістсько-консервативна парадигма, основним елементом якої є система «готових», «завершених» знань, вмій і навичок, яка транслюється учнем, при цьому сам учень – лише пасивний об'єкт у навчально-пізнавальній діяльності;

– технократична парадигма освіти – організація навчання і виховання на основі репродуктивної діяльності тих, хто навчається, спрямованої на ефективне досягнення чітко фіксованих еталонів засвоєння знань і досвіду. При цьому формується світогляд, за якого спостерігається перевага засобів над ціллю, технологій цивілізації над загальнолюдськими інтересами, техніки над цінностями;

– біхевіористська (раціоналістична) парадигма розглядає школу як шлях засвоєння знань з метою формування поведінки учнів. Провідний принцип освіти – регулювання зовнішніх умов процесу і реакція на нього учнів, які виробляють і набувають поведінковий репертуар (тобто набір способів поведінки);

– гуманістична парадигма – ставить у центр уваги розвиток особистості, її інтелектуальні потреби і міжособистісні відносини. Її ядро – гуманістичний підхід до учня, допомога у його особистому зростанні. Посилення цілеспрямованого виховного впливу на учнів, прищеплення їм людяності, розвиток системи вічних життєвих цінностей має вважатися найважливішим завданням вищої школи [5, с. 44].

М. Ярошенко виявляє у структурі парадигми три складові елементи:

- 1) ядро, у якому містяться елементи попередніх парадигм;
- 2) частину, яка виправдала себе (забезпечує спадковість); фундаментальні основи нової парадигми, які увійдуть до складу успадкованого генотипу;
- 3) перехідна частина нової парадигми, яку необхідно змінити на наступній еволюційній сходинці [11, с. 21].

Цей підхід був розвинутий П. Денисенком, який дав достатньо повну характеристику структурних складових парадигми, визначивши їх як ендогенний (внутрішній), мезогенний (середній) та екзогенний (зовнішній) рівні [2, с. 93].

Слід зазначити, що позашкільну діяльність з фізичного виховання ми розглядаємо в контексті безпечного добровільного проведення вільного від навчання часу за місцем проживання. Аналізуються форми та методи самостійної діяльності дітей у вільний від навчання час.

На кожному етапі розвитку суспільства фізична діяльність була домінуючою у пристосуванні людини до умов існування: спочатку людина виживала завдяки спритності і швидкості полюючи на тварин, згодом, завдяки мужності і силі відвойовувала територію. Але кожна країна намагалася виховати гармонійно розвинену, розумну людину: сильну духом і світлу розумом, тому кожна система виховання вдало поєднувала фізичні і розумові навантаження. Афіньська система одна з перших почала приділяти увагу позашкільній діяльності у вигляді мистецьких занять і занять з фізичного виховання. Згодом жодна виховна діяльність не обходилася без фізичних вправ, фізичної активності, як у навчальній, так і у позаурочній час.

Радянська система освіти створила ефективну модель позашкільної діяльності з фізичного виховання, яка базувалася на ідеологічно-політичних засадах. Сучасна система позашкільної діяльності використовує інструментарій радянської системи, але ідеологічні моделі змінилися. Процес демократизації українського суспільства спрямував педагогічний вектор на дитиноцентризм у освіті. Ідеологізована система позашкільної діяльності минулих часів змінилася на гуманістичну, головною задачею якої є розвиток та виховання унікальної всебічно розвиненої особистості. Стара система була спрямована на формування шаблонного мислення і сталих форм поведінки, розвитку. Відхилення від заданих норм вважалися асоціальним явищем, яке вимагало педагогічної корекції. Ціллю такої системи було виховати здорову особистість зі стандартним мисленням для вдалої реалізації державної політики.

Сьогодні вимагає здорової, креативної, вільно мислячої людини, тому кожна дитина має право на своє особисте у характері, темпераменті, поведінці, це особисте підлягає розвитку і удосконаленню зокрема у позашкільній діяльності. Кардинально різні підходи позашкільної діяльності з фізичного виховання керуються однією застарілою інструментальною базою, що викликає протиріччя, це призводить до виникнення кризи у системі фізичного виховання і у позашкільній діяльності, як невід'ємної складової даної системи.

Завидівська Н.Н. виділяє протиріччя у фізкультурно-оздоровчій освіті між спортивізацією та масовістю, теорією та практикою. На думку науковця, сьогодні на перший план в освіті виходять не стільки проблеми інформатизації, що засновані на інтенсивному використанні технічних засобів, скільки проблеми створення і запровадження фундаментальних методик навчання, заснованих на ефективному використанні засобів фізичної культури для формування здоров'язбережувальної компетентності та фізкультурної освіченості (Н. Н. Завидівська, 2012).

«Критичний стан здоров'я населення, пов'язаний із несприятливими факторами, низьким рівнем рухової активності, вимагає невідкладних заходів з подолання кризи у фізичному вихованні населення», – пишуть Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхня [6, с. 13].

М. Саїнчук розглядає кризу навчального фізичного виховання як гуманітарну кризу. Науковець зазначає, що інформаційно-технологізований вік не вимагає тих фізичних кондицій, яких вимагали попередні століття, а це відповідно не виправдано знизило інтерес і переорієнтацію державної політики не на здорових громадян, а на розумних. Це «освітня пандемія», і ставка сьогодні робиться всесвітніми організаціями саме на освіченість молодого покоління. Ось тому у новій вітчизняній освітній парадигмі цінностям фізичної культури не відведено потрібного місця [10, с. 86].

Однією з причин виникнення кризи у фізкультурно-спортивних наукових дослідженнях і відповідній практиці на думку М.М. Ібрагімова є недооцінка філософсько-гуманітарного циклу професійної підготовки фахівців, а також заангажованість деяких робіт з теорії і методики фізичного виховання і спорту колишньою політико-ідеологізованою догматикою, що не враховує сучасних реалій [4, с. 68].

«Щороку, – пишуть Т. Ю. Круцевич, М. М. Саїнчук, – кількість молодих людей, які займаються фізичною культурою і спортом, зменшується. Фізичне виховання посідає одне з останніх місць серед дисциплін за своєю значимістю для старшокласників і не є для них важливим у плані особистісних перспектив» [7, с. 471].

Як зазначає М. М. Ібрагімов, спорт – це цивілізоване обрядове жертвоприношення здоров'я людей, а гімнастика – опікування про гармонійність і рівномірність, міфологічну доцільність людського організму і його окремих частин. Стимулювання різних категорій населення до занять фізичною культурою вимагає професійної дотепності у повсякденній винахідливості привабливих форм і методів її пропаганди [4, с. 68].

На законодавчому рівні парадигма позашкільної освіти базується на Законі України про позашкільну освіту. Її концепція полягає у формуванні гармонійно розвинутої здорової особистості, яка дотримується правил здоров'язбереження.

Новий закон про освіту передбачає організацію дозвілля вихованців, учнів і слухачів, пошук його нових форм; профілактику бездоглядності, правопорушень; створення умов для фізичного розвитку дітей і формування здорового способу життя. Практична реалізація даних положень задовольняються у незначній мірі, оскільки відсутня база для організації позашкільного дозвілля з фізичного виховання: недостатня кількість місць спеціально облаштованих для проведення безпечного педагогічно організованого дозвілля з фізичного виховання, відсутнє кадрове забезпечення фахівцями з позашкільної освіти з фізичного виховання дітей; недостатньо розроблена методична база; мала кількість організацій за місцем проживання, які б займалися систематичним проведенням дозвілля з фізичного виховання дітей, як наслідок – низький рівень культури здоров'я серед населення.

Необхідно змінювати свідомість населення щодо дозвілля з фізичного виховання. Сучасні методи, форми організації дитячого дозвілля з фізичної активності застаріли, вони не націлені на виховання обізнаної щодо здоров'язбережувальних технологій дитини, вони не вчать дитину перетворювати набуті здоров'язбережувальні навички у власні переконання, спосіб життя [1, с. 35]. Як зазначає М. Саїнчук у своїх дослідженнях, фізична культура, як і будь який шкільний предмет, може зайняти дітей, саме зайняти, а от щодо сформувати, розбудити бажання, озброїти життєво необхідними навичками і знаннями для повноцінного життя, то тут все набагато складніше. До позашкільної освіти ця думка має пряме відношення, адже у свідомості батьків, єдина функція позашкільних закладів – це розвиток здібностей дитини і спроба відволікти від безглуздої поведінки у вільний від навчання час [10, с. 86].

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, сучасна парадигма позашкільної діяльності з фізичної активності повинна бути спрямована на зміну свідомості населення, особливо батьків, щодо власного здоров'я та здоров'я своїх дітей, щодо поведінки під час дозвілля [9, с. 8]. Освітній вектор повинен бути націлений на виховання здоров'ямислячої особистості, необхідно організувати дозвілля таким чином, щоб діти, граючись у межах проживання, мимовільно отримували знання і навички зі здоров'язбереження і у подальшому трансформували їх у переконання. Для цього необхідно залучати кваліфікованих педагогів і, головне, батьків. М. Саїнчук, вивчаючи досвід зарубіжних вчених, робить висновок, що лише комплексно впливаючи на особистість – навколишнє середовище, сім'я, школа, ми б ще додали позашкільна діяльність, можна досягти бажаного результату у розвитку свідомості дітей [10, с. 89].

Використані джерела

1. Гаркуша С. В. Сучасні тенденції у стані здоров'я дітей і молоді в умовах навчання. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*: зб. наук. пр. за ред. Єрмакова С. С. Харків, 2013. №10. С. 7–11.
2. Денисенко П. Парадигмальність образования. *Власть*. 2009. № 4. С. 91–94.
3. Зязюн Освітні парадигми та педагогічні технології у вимірах філософії освіти. *Науковий вісник МДУ імені В.О.Сухомлинського*. Київ, 2015. Випуск 1.33 Педагогічні науки. С. 21–27.
4. Ібрагімов М. Спортософія: професійна дотепність чи соціальна потреба? *Молода спортивна наука України*: зб. наук. праць з галузі фізичн. вихов., спорту і здоров'я людини. Львів, 2013. Вип. 17. Т.4. С. 63–71.
5. Калинин В. И. Парадигмы образования в современной мировой педагогической практике. *II Міжнародна наукова конференція: Соціально-гуманітарні вектори педагогіки вищої школи (м. Харків, ХДАДМ, 15-16 квітня 2010)*. Харків, 2010. С. 44–46.
6. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Рекреація у фізичній культурі різних груп населення: навч. посібник. Київ, 2010. 248 с.

7. Круцевич Т. Ю. Значення ціннісних орієнтацій та їх сформованість у галузі фізичної культури у старшокласників. *Тези доповідей XIV Міжнародного наукового конгресу «Олімпійський спорт і спорт для всіх»*. (Київ, 5–8 жовтня 2010 р.). Київ. 471 с.
8. Кун Т. Структура наукових революцій. Москва, 1977. 302 с.
9. Носко М. О. Формування здорового способу життя: навчальний посібник. Київ, 2013. 160 с.
10. Сайчук М. Обрис кризи в освіті навчальної фізичної культури в навчальних закладах. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. Київ, 2016. № 3. С. 85–89.
11. Ярошенко Н. Н. Педагогические парадигмы теории социально-культурной деятельности: автореф. дис. на соискание научн. степени д-ра пед. наук. спец. Москва, 2000. 48 с.

Rapatska I., Vashchenko L.

PARADIGM OF CHILD LIVING FROM PHYSICAL ACTIVITY: REALITIES OF PRESENTATION AND PERSPECTIVES

Out-of-school education is an integral part of the education system as a whole, in this article the paradigm of physical activity is considered in the context of the education paradigm. The modern scientific community in various ways highlights the paradigm of out-of-school activity, but most of authors point to the crisis in the modern system of out-of-school education, in particular in the field of physical education and physical culture and recreation activities. This paper compares the author's views on the paradigm of physical activity, outlining the ways of improving the out-of-school activities of children in accordance with the requirements of modern society.

The article highlights the opinions of leading scholars on the origin of the crisis in the system of physical activity, the realities of the present and the prospects for the further development of physical education in our country.

The article deals with the analysis of literary sources concerning the paradigm of children's leisure activities in physical activity. Analyzing the experience of leading scholars, a description of the crisis phenomena, which at this stage of development of Ukrainian society is going through extracurricular activities as a structural element of extracurricular education.

Formulated reasons that lead to imperfect organization of physical activity in the context of leisure activities, ways of improving the organization of extracurricular activities of students in the field of health preservation are described. This article highlights the factors that flow to total hypodynamia among the population, in particular, children, the lack of a culture of health in families, and suggests the ways of paradigm ideas improvement for the further education of the health of the new generation.

In modern conditions, it is necessary to look for the ways and means of a healthy child upbringing. Out-of-school activities should explain to each child what the value of health is point out the forms of behavior that can save their health.

Modern children should receive high-quality education that is why the outdated paradigms should be changed by the newest ones; the ideology of society in relation to the upbringing of children should become child-centered; societies need thought-good children who can be healthy. These thoughts are disclosed in this article.

Key words. *Paradigm of children's leisure, healthcare, physical activity.*

Стаття надійшла до редакції 20.06.2018 р.